

DISKUSIA

BOL JÁNOŠÍK VÄZNENÝ V KAŠTIELI VRANOVO?

MIROSLAV NEMEC

NEMEC, Miroslav. Was Jánošík imprisoned in the Vranovo manor house? *Historický časopis*, 2022, 70, 1, pp. 143–152, Bratislava.

The aim of the proposed text was to analyse the decades-long accepted information about the imprisonment of the robber Juraj Jánošík in the Vranovo manor house in Palúdzka (now part of the town Liptovský Mikuláš). The Slovak romantic poet Samo Chalupka was the first to put forward this theory, which was a story told in his family for generations. However, the court practice in the Liptov county, as well as in the town of Svätý Mikuláš shows that the possibility of imprisoning a robber in Vranovo is improbable. The county courts had been held in the town for years before, so the county had to have a background here. In addition, the town prison has been documented in Svätý Mikuláš since the end of the 17th century. The county could also use it, and in the later period we have proof of this.

Keywords: Juraj Jánošík. Vranovo manor house. Liptovský Mikuláš-Palúdzka. Prison. Samo Chalupka.

DOI: <https://doi.org/10.31577/histcaso.2022.70.1.6>

Skúmaniu osoby zbojníka Juraja Jánošíka sa venovali autori už od 19. storočia. Od tej doby vyskladali pomerne konzistentný obraz o jednotlivých fázach jeho života. Archívnych dokumentov, ktoré by sa priamo Jánošíka týkali, je veľmi málo, preto v tomto smere k nejakým zásadným zmenám zväčša nedochádzalo. Väčšina autorov preberala (a stále preberá) v minulosti publikované údaje a v mnohých prípadoch sa ich nepokúšala podrobiť kritike. Ľahko sa tak mohlo stať, že celé desaťročia sa v publikáciách (aj odborných) opakovala informácia, ktorá nemusela byť úplne pravdivá a ktorá tiež nemusela byť založená na hodnovernom archívnom dokumente.

Na nasledujúcich riadkoch sa pokúsím podrobiť kritike jednu takúto informáciu, konkrétne miesto väznenia Juraja Jánošíka v Liptovskej stolici. Doposiaľ sa zaň bez pochybností považoval kaštieľ Vranovo, ležiaci v mestskej časti Liptovského Mikuláša-Palúdzka (v minulosti bola Palúdzka samostatná obec). Pravdou ale je, že táto informácia úplne nespochybniteľnou nie je.¹

1 Na tomto mieste by som sa rád poďakoval Mgr. Blanke Szeghyovej, PhD. z Historického

Kaštieľ Vranovo bol postavený v roku 1622 na mieste staršej renesančnej kúrie zo 16. storočia, ktorú poškodil požiar. Jeho stavebníkom bol František Palugay. Po ňom získal kaštieľ do vlastníctva Františkov syn Martin, ktorý sa v roku 1653 stal liptovským podžupanom. Aby budova spĺňala vyššie nároky spojené s reprezentáciou, prešla rekonštrukciou. Po smrti ďalšieho majiteľa, Martinovho syna Jána Palugyaya, sa o kaštieľ súdili príslušníci rodu.

Koncom 17. storočia získal Vranovo do vlastníctva rod Okolicsányi, konkrétne Ladislav – ďalší podžupan. Na podžupanský post oficiálne nastúpil po voľbách v roku 1712, avšak funkciu reálne vykonával ešte pred nimi, v dôsledku choroby jeho predchodcu Wolfganga Szent-Iványiho. Vo funkcii zotrval až do roku 1725. Vtedy bol menovaný medzi radcov Uhorskej komory. Tento post si vyžadoval jeho prítomnosť v Prešporku, preto sa v stoličných voľbách v roku 1725 kandidatúry vzdal. Ladislav Okolicsányi bol majiteľom kaštieľa Vranovo v čase, keď tu mal byť väznený Jánošík. Koncom prvej tretiny 18. storočia na ňom vykonal barokové stavebné úpravy, počas ktorých nadstavil druhé poschodie, vytvoril nový hospodársky areál, nanovo bola postavená východná časť budovy a celý objekt bol obkolesený parkanovým múrikom. Kaštieľ bol vo vlastníctve rodu Okolicsányi až do 19. storočia.²

V roku 1878 získal požiarom poškodený kaštieľ do vlastníctva obuvník Špitz, ktorý bol nútený zbúrať horné poschodie. Začiatkom 20. storočia sa stavba dostala do vlastníctva mikulášskej kožiarskej rodiny Lackovcov, ktorá o ňu prišla v roku 1948. Následne bol kaštieľ využívaný Semenárskym štátnym majetkom v Martine. V roku 1963 bol ale vyhlásený za kultúrnu pamiatku. Od roku 1969 tu teda prebiehal výskum a od roku 1973 generálna oprava, keďže budova bola v tom čase už v dezolátnom stave. Koncom roku 1981 bola v kaštieli umiestnená expozícia Literárnohistorického múzea Janka Kráľa s názvom *Jánošíkovské tradície v Liptove a na Slovensku*. Týmto skutkom múzeum vo verejnej mienke podporilo neoverenú teóriu o väznení zbojníka v jeho priestoroch. Pozostatkom po expozícii je nápis *Jánošíkovo väzenie*, ktorý je na budove do dnešných dní a zbojníkova socha pred objektom. Expozícia tu však zostala len do roku 1997, pretože v roku 1992 sa majiteľom kaštieľa po reštitúciách stali pôvodní vlastníci.³

ústavu Slovenskej akadémie vied v Bratislave a PhDr. Petrovi Vítekovi zo Štátneho archívu v Žiline so sídlom v Bytči, pracovisko Archív Liptovský Mikuláš za ich pripomienky a cenné rady, ktoré mi poskytli pri písaní tohto textu.

- 2 JANURA, Tomáš. *Vidiecke šľachtické sídla v Liptovskej stolici*. Liptovský Mikuláš: Galéria Petra Michala Bohúňa, 2008, s. 86-88. ISBN 978-80-85706-45-1; JANURA, Tomáš. Nepotizmus v správe Liptovskej stolice v 18. storočí. In: *Historický časopis*, 2011, roč. 59, č. 3, s. 406-409. ISSN 0018-2575.
- 3 ANTOLOVÁ, Ružena. *Jánošík – od skutočnosti k legende*. Liptovský Mikuláš: Múzeum Janka Kráľa, 2013, s. 47-52. ISBN 978-80-970184-9-8; HLAVIENKA, Ján a kol. *Jubilejný*

Príbeh Juraja Jánošíka je notoricky známy. Narodil sa v poslednej štvrtine 17. storočia, pravdepodobne v roku 1688, v Terchovej. Počas povstania Františka II. Rákócziho vstúpil do povstaleckej armády, avšak pravdepodobne po bitke pri Trenčíne (odohrala sa 3. augusta 1708) od kurucov odišiel a krátko nato bol zverbovaný do cisárskeho vojska. Vykonával strážnu službu na Bytčianskom hrade, kde sa zoznámil s tam väzneným zbojníkom Tomášom Uhorčíkom. V roku 1710 odišiel Jánošík z cisárskej armády (vykúpili ho rodičia) a vrátil sa naspäť do Terchovej. Tu však nezostal dlho. Vyhľadal ho Uhorčík, ktorému sa v tom istom roku podarilo z väzenia dostať a v roku 1711 ho prijal do svojej zbojníckej bandy. Pod Uhorčíkovým velením však lúpil len krátko, pretože ten od nich po čase odišiel s tým, že sa ide oženiť do Klenovca. Velenie prebral Jánošík. Jeho ďalšia zbojnícka kariéra však nebola dlhá. Niekedy na prelome rokov 1712 a 1713 ho liptovskí stoliční hajdúsi chytili v Klenovci u Uhorčíka, ktorý v tom čase vystupoval pod menom Martin Mravec. Obidvoch zatkli a súdili vo Svätom Mikuláši (dnes Liptovský Mikuláš). Po dvojdnovom procese zo 16. a 17. marca 1713 bol Jánošík odsúdený na trest smrti zavesením na hák. Aj Uhorčíkove inkognito bolo prezradené. Odsúdili ho na lámanie kolesom.⁴

Príbeh Jánošíka zostal po jeho smrti v ľudovej slovesnosti a tu začal žiť vlastným životom. Vytvorili sa dva, v mnohých aspektoch výrazne odlišné príbehy. Príbeh historického zbojníka Juraja Jánošíka a príbeh legendárneho Jánošíka, ktorý bohatým bral a chudobným dával. Pravdepodobne prvý tlačený text, ktorý zachytáva životopisné údaje historického Jánošíka, je poznámka pod čiarou pri piesni neznámeho autora *Jánossik Liptowský Laupežnik* v zbierke Bohuslava Tablica *Slovensstí Werssowcy* z roku 1809. Skromné údaje naznačujú, že autor (alebo jeho zdroj) musel poznať zápisnicu z procesu s Jánošíkom. O mieste jeho väznenia sa tu však nič nepíše.⁵

Ďalší text, ktorý skúma život historického Jánošíka, je trojdielny článok Gašpara Fejérpataky-Belopotockého *O zbojství Jura Jánošíka, jináče Jánošiaka, rodilého z Terchovej, zbojníku a laupežníku hlavníka (hadnada)*, ktorý publikoval vo svojom *Nowom y Starom Wlastenskom Kalendári*. Autor zreteľne vychádzal zo súdneho spisu, pretože text je prevažne prepisom a prekladom tohto dokumentu. Ani tu sa o mieste Jánošíkovho väznenia nič nepíše.⁶

zborník Literárnohistorického múzea Janka Kráľa. Liptovský Mikuláš: Literárnohistorické múzeum Janka Kráľa, 1986, s. 18.

4 *Juraj Jánošík. Veľká kniha o zbojníckom kapitánovi*. Martin: Matica slovenská, 2014, s. 24-37. ISBN 978-80-8128-105-1

5 *Jánossik Liptowský Laupežnik*. In: TABLIC, Bohuslav. *Slowensstí Werssowcy. Collecta revirescunt. Swazek druhý*. We Wacowě: u Antonina Gotliba prywil. kněhtlačítele, 1809, s. 120-137.

6 FEJÉRPATAKY-BELOPOTOCKÝ, Gašpar. *O zbojství Jura Jánošíka, jináče Jánošiaka, rodilého z Terchovej, zbojníku a laupežníku hlavníka (hadnada)*. In: *Nowý y Starý Wlastenský*

Text, v ktorom sa pravdepodobne prvýkrát spomína miesto väznenia historického Jánošíka a v ktorom sa aj prvýkrát objavuje informácia o tom, že to bolo v kaštieli Vranovo, sú autorské poznámky k zbierke Sama Chalupku *Spevy* z roku 1868. Poznámka k básni *Likavský väzeň* obsahuje aj túto pasáž: „*Jánošík čili Jánošíak, (lebo to je pravô jeho meno), pred odpravením sedel vo starom Malo-Paludzkom kaštieli, v tej vaeži, ktorá ku Sv. Mikulášu hľaedí. Tam ho navštívil môj prad'ed, toho času, vary, súdnik Německo-Lubčiansky.*“⁷ Absencia detailov, samozrejme, komplikuje hodnovernosť tohto príbehu. Ľudská pamäť má svoje limity. Nevieime teda, či príbeh skutočne reflektuje udalosť, ktorá sa v minulosti udiala, alebo ide o rodinnú legendu, ktorá sa v priebehu desaťročí sformovala do tejto podoby, a teda pôvodne sa v nej Jánošík alebo Vranovo nemuseli vôbec nachádzať. Vrátim sa k nej však ešte v inej časti textu.

V priebehu poslednej tretiny 19. storočia bol Jánošíkov príbeh opísaný ešte v niekoľkých prácach, avšak väzenie sa v nich prevažne nespomínalo.⁸ Od začiatku 20. storočia sa ale informácia o Vranove, ako o väzení Jánošíka, začala akceptovať a objavovať aj v ďalších textoch.

Jozef Podholský v článku *Juro Jánošík*, ktorý v roku 1913 publikoval v *Slovenských ľudových novinách*, mal už na miesta Jánošíkovho väznenia mierne iný pohľad. Napísal: „... až konečne po troch rokoch chytený bol aj náš Juro Jánošík a v Palúdzke uväznený v dome Palugyajovskom, neskorej ale v Mikuláši.“⁹ Autor tu pridal informáciu o väzení zbojníka aj v susednom Svätom Mikuláši. Z čoho ale vychádzal, neuviedol.

Pavol Socháň sa vo svojej knihe *Zbojník Juro Jánošík* z roku 1924 pokúsil vytvoriť obraz o zbojníkovi podľa, ako hovorí podnázov, „*historických dát*“. Jeho snaha však na niekoľkých miestach zlyhala preberaním rôznych prvkov z ľudovej slovesnosti. Čo sa týka väzenia, opäť prebral Chalupkovu tézu o Vranove, pridal k nej však aj svoju vlastnú vsuvku, pričom miestnosť, v ktorej zbojníka držali, opísal ako „*jednoduchú sklepenú izbičku s malým okienkom*“. Ani on neuviedol zdroj tohto svojho tvrdenia. Okrem Vranova bol však Jánošík podľa neho držaný aj „*vo vyšetrovacom väzení v Lipt. Sv. Mikuláši*“.¹⁰ Avšak v článku, ktorý publikoval v roku 1936, už Socháň spomínal len kaštieľ Vranovo.¹¹

Kalendár, 1831 – 1833, roč. 2 – 4.

7 CHALUPKA, Samo. *Spevy Sama Chalúpkky*. Banská Bystrica: Eug. Krčméry, 1868, s. 203.

8 Napríklad: HYROŠ, Štefan Nikolaj. *Zámok Lykava a jeho páni, poťahom na državie, Lyptov a okolie*. Turč. Sv. Martin: Kníhtlač.-účastin. spolok, 1876, s. 403-406, 531-533.

9 PODHOLSKÝ, Jozef. Juro Jánošík. + 1713. Marca 16. In: *Slovenské ľudové noviny*, 1913, roč. 4, č. 10, s. 3.

10 SOCHÁŇ, Pavel. *Zbojník Juro Jánošík*. Bratislava: Družstvo na vydávanie kníh a časopisov v Bratislave, 1924, s. 7, 15-16.

11 SOCHÁŇ, Pavel. Kde bol Jánošík popravený?. In: *Slovenská politika*, 10. január 1936, s. 2.

Ivan Houdek v publikácii *Vyznanie zbojníka Jura Jánošíka* z roku 1937 tak tiež uviedol ako miesto Jánošíkovho väzenia len kaštieľ v Palúdzke.¹²

Po druhej svetovej vojne sa pokračovalo v zažitých trendoch. Andrej Melicherčík vo svojich monografiách *Jánošíkovská tradícia na Slovensku* (1952) a *Juraj Jánošík – hrdina protifeudálneho odboja slovenského ľudu* (1963) prebral Socháňovu tézu z roku 1924 o Vranove a vyšetrowaní vo Svätom Mikuláši, aj keď mikulášske väzenie priamo nespomenul. Napísal: „*Odviedli ho do Liptovského Mikuláša a uväznili v starom kaštieli vo Vranove. Z Vranova previedli Jánošíka na vyšetrowanie a na súd do Mikuláša.*“¹³ respektíve „*Z Klenovca ich odviedli do Liptovského Mikuláša a uväznili v starom Vranovom kaštieli... Z kaštieľa previezli Jánošíka na vyšetrowanie a súd. Stoličný súd zasadal v dome Hanzelyho.*“¹⁴

Juraj Sidorenko a Anton Korman priniesli vo svojom článku z roku 1963 presnejšiu lokalizáciu miestnosti v kaštieli Vranovo, v ktorej mal byť Jánošík väznený. Uviedli: „*Po pravej strane vidno malý kaštieľik – Vranov – v Palúdzke, sídlo liptovských Palugyayovcov, v pivnici ktorého Jánošíka pred súdom hlboko pod zemou väznili... v Jánošíkovej pivnici bez okien bol ešte nedávno kurín.*“¹⁵ V tejto zmienke je očividný rozpor so Socháňovým textom, ktorý väzenie opisoval ako klenutú izbičku s malým oknom.

V tom istom roku publikoval Rudo Brtáň dvojdielny článok *Návrat do minulosti*, v ktorom sa venoval najmä väzneniu a súdenu Juraja Jánošíka. Vo svojich hypotézach zašiel najďalej. Napísal: „*... kde ho stoliční páni uvrhli do Palúdzky, do kaštieľa zvaného Vranov. Tu ho nie len väznili, ale aj pravdepodobne súdili, lebo dom Hanzélych-Seligovie (Literárne múzeum Janka Kráľa) [prvý stoličný dom] nebol ešte vhodný na súdenie. Pretože Jánošíka súdili na koniku (škripci) dvojako, najprv mu nadtrhli a natiahli šľachy, žily, kĺby a stavce na rukách a nohách a keď dobrovoľne nevyjavil, na ťažšej tortúre mu vyskubali a vytrhali stavce i zhyby, mohli to urobiť len tam, kde bola mučiareň a to sa mohlo stať skôr vo Vranove v Palúdzke.*“¹⁶ Avšak Brtáňova teória o existencii mučiarne v súkromnom kaštieli podžupana sa javí ako nepravdepodobná. Poznámkou o nevhodnosti stoličného domu na súdenie autor pravdepodobne narážal na teóriu, podľa ktorej mala byť táto budova v čase súdu s Jánošíkom ešte v rekonštrukcii.

12 HOUDEK, Ivan. *Vyznanie zbojníka Jura Jánošíka*. Praha: Novina, 1937, s. 1.

13 MELICHERČÍK, Andrej. *Jánošíkovská tradícia na Slovensku*. Bratislava: Nakladateľstvo Slovenskej akadémie vied a umení, 1952, s. 55.

14 MELICHERČÍK, Andrej. *Juraj Jánošík – hrdina protifeudálneho odboja slovenského ľudu*. Martin: Osveta, 1963, s. 81.

15 SIDORENKO, Juraj a Anton KORMAN. Po stopách Juraja Jánošíka. In: *Práca*, 17. marec 1963, s. 4.

16 BRTÁŇ, Rudo. Návrat do minulosti. In: *Nový Liptov*, 1963, roč. 5, č. 10, s. 3.

V roku 2010 ju znovu oživil historik a archivár Ferdinand Uličný, ktorý za pravdepodobnejšie miesto súdu považuje neďalekú Pongráčovskú kúriu.¹⁷

Jozef Kočiš, ktorý v roku 1986 svojou monografiou *Neznámy Jánošík* priniesol nové pohľady na túto postavu, sa miestom jeho väznenia nezaoberal vôbec.¹⁸ Slovenský biografický slovník zase pri hesle Juraj Jánošík uviedol: „Začiatkom 1713 ho opäť chytili a uväznili v kaštieli Vranovo v Liptovskom Mikuláši – Palúdzke.“¹⁹

Ako je z napísaného zjavné, v priebehu 20. storočia sa vytvoril pomerne stabilný príbeh o Jánošíkovom väznení na Liptove, ktorý hovoril, že zbojník bol po zatknutí uväznený v kaštieli Vranovo. V niektorých prípadoch spomínali autori navyše aj vyšetrovacie väzenie vo Svätom Mikuláši. Po roku 1989 (možno už po roku 1981, keď bolo vo Vranove otvorené múzeum) sa príbeh jedného väzenia (teda len Vranova) stal dominantným. Prebrali ho v podstate všetky publikácie mapujúce život Juraja Jánošíka.²⁰

V roku 1991 publikoval Ladislav Paška článok *Kde väznili a súdili Jánošíka*. Pochopiteľne vychádzal z už publikovaných textov. Čiastočne sa v ňom priklonil k teórii Ruda Brtáňa z roku 1963: „V časti mesta Palúdzka sa zasa nachádza kaštieľ, ktorý patril Palugyayovcom (Vranovo), kde ho pred popravou väznili... Priestory kaštieľa v jeho pevnostnej časti boli aj miestom výsluchu väžňa.“²¹

Aj jedna z posledných publikácií o živote nášho najznámejšieho zbojníka – *Juraj Jánošík. Veľká kniha o zbojníckom kapitánovi* z roku 2014, v texte Jakuba Bielika uvádza ako miesto Jánošíkovho väzenia kaštieľ Vranovo. Na inom mieste však Karol Dzuriak triezvo konštatuje, že „nejestvujú jednoznačné údaje ani o mieste Jánošíkovho väzenia“.²²

Hlavnou otázkou je, prečo by Liptovská stolica väznila Juraja Jánošíka v susednej dedine, ako je jej sídlo? Nepochopiteľné je to aj z toho dôvodu, že zo

17 <<https://myliptov.sme.sk/c/5373039/nikto-neverie-kde-janosika-sudili-ani-kde-ho-obesili.html>> [cit. 2021-04-09].

18 KOČIŠ, Jozef. *Neznámy Jánošík*. Martin: Osveta, 1986, 144 s.

19 *Slovenský biografický slovník, II. zväzok, E – J*. Martin: Matica slovenská, 1987, s. 528.

20 Napríklad: „V súčasnom meste sa nachádza starý kaštieľ Vranovo, ktorý je postavený v niekdajšej obci Palúdzka neďaleko Liptovského Mikuláša. Toto miesto sa stalo pre Jánošíka väzením po zlapaní a počas čakania na súdny proces... V podzemí kaštieľa sa nachádzalo väzenie, do ktorého sa v roku 1713 dostal Juraj Jánošík.“ SROKA, Stanislaw Andrzej. *Jánošík – Pravdivá história karpatského zbojníka*. Bratislava: Goringa, 2009, s. 42-46. ISBN 978-80-970042-1-7; „Miestom Jánošíkovho väzenia pred popravou sa stal kaštieľ Vranovo v Palúdzke, ktorý bol vybavený bezpečným väzením.“ ANTOLOVÁ, R. *Jánošík*, s. 47; „Jánošíka previezli z kobky renesančného kaštieľa Vranovo v Palúdzke... do vtedy župného domu na mikulášskom námestí“ POČTA, Jindro. *Juraj Jánošík. História skoro detektívna*. Liptovský Mikuláš: NORAMI s. r. o., 2013, s. 41.

21 PAŠKA, Ladislav. *Kde väznili a súdili Jánošíka*. In: *Liptov*, 1991, roč. 42, č. 48, s. 8.

22 *Juraj Jánošík. Veľká kniha*, s. 33, 82.

zápisov vieme, že vypočúvanie a proces s Jánošíkom prebiehali práve vo Svätom Mikuláši. Formovanie tohto mesta, ako sídla Liptovskej stolice, bolo postupné. Na začiatku stál návrh župana Juraja Illésházyho, ktorý 14. júna 1677 na generálnej kongregácii navrhol, aby sa sídlom stolice stal práve Svätý Mikuláš. Rovnako mala byť v miestnom kostole uložená v truhlici aj stoličná pečať.²³ Následne sa už generálne kongregácie schádzali takmer výlučne v tomto meste, aj keď sedria ešte zasadala prevažne v Nemeckej Ľupči.²⁴ Zmena nastala v 18. storočí. V tomto období sa už aj zasadnutia stoličného súdu odohrávali prevažne vo Svätom Mikuláši. Vieme, že stoličná kongregácia alebo súd sa mohli schádzať v miestnej Pongrácovskej kúrii. Ale v roku 1712 tu kúpila stolica budovu, ktorú následne upravila pre svoje potreby a od roku 1713 ju aj začala využívať.²⁵ Ako už bolo spomenuté, je otáznе, či proces s Jánošíkom mohol prebehnúť už v novom stoličnom dome, alebo sa uskutočnil v inej vhodnej budove v meste, napríklad v Pongrácovskej kúrii. Isté však je, že sa určite uskutočnil vo Svätom Mikuláši.

O tom, že začiatkom 18. storočia, ešte pred procesom s Jánošíkom, prebehlo vo Svätom Mikuláši niekoľko zasadnutí stoličnej sedrie, riešiacej kriminálne skutky, nám svedčia samotné súdne spisy.²⁶ Je preto logické predpokladať, že na pohodlný priebeh týchto procesov musela mať stolica v meste potrebné vybavenie vrátane väznic. Bolo by totiž mimoriadne nepraktické (a pravdepodobne aj nebezpečné) prepravovať každého väzňa na proces alebo výsluch zo susednej Palúdzky do Svätého Mikuláša. Ak aj samotná stolica v tom čase nedisponovala vlastnou väzenskou budovou v meste, mohla využívať mestskú väznicu, ktorá je tu doložená minimálne od konca 17. storočia. Napríklad z roku 1693 je zaznamenaný prípad, v ktorom muž ušiel z „*kazne meskeg*“.²⁷ V inom prípade z toho roku mali byť „*do kazne wsazeni*“ dokonca niekoľkí väzni.²⁸ Zmienka z roku

23 Štátny archív v Žiline so sídlom v Bytči (ŠABY), fond (f.) Liptovská župa (LŽ), inventárne číslo (inv. č.) 19, Kongregačná zápisnica 1676 – 1698, s. 20.

24 Pozri zápisy v kongregačných protokoloch z druhej polovice 17. a začiatku 18. storočia: ŠABY, f. LŽ, inv. č. 19, Kongregačná zápisnica 1676 – 1698.; ŠABY, f. LŽ, inv. č. 20, Kongregačná zápisnica 1699 – 1710.; ŠABY, f. LŽ, inv. č. 21, Kongregačná zápisnica 1710 – 1717.

25 ŠABY, f. LŽ, inv. č. 21, Kongregačná zápisnica 1710 – 1717, s. 94.; ULÍČNÝ, Ferdinand (zost). *Liptovský Mikuláš*. Bratislava: CREDO, 2006, s. 52. ISBN 80-969503-8-X; VÍTEK, Peter. *Historická prechádzka po Liptovskom Mikuláši*. Liptovský Mikuláš: Mesto Liptovský Mikuláš, 2018, s. 81-82. ISBN 978-80-570-0247-5

26 Napríklad: ŠABY, f. LŽ, inv. č. 21, Kongregačná zápisnica 1710 – 1717, s. 537, 542, 547.; ŠABY, f. LŽ, kartón (k.) 1121, inv. č. 21, fasc. I., n. 3.

27 Štátny archív v Žiline so sídlom v Bytči – pracovisko Archív Liptovský Mikuláš (A LM), f. Magistrát mesta Liptovský Mikuláš (MLM), Mestský protokol (1681 – 1699), fol. 131.

28 A LM, f. MLM, Mestský protokol (1681 – 1699), fol. 140.

1697 nám zase naznačuje, že ako väznica sa mohla využívať šarhovňa.²⁹ Navyše, spolupráca medzi stolicou a mestom je pri väzení stoličných väzňov doložená aj v ďalšom období. Mestská väznica bola často využívaná stolicou na internovanie svojich zadržaných. Náklady na ich väznenie znášalo mesto a stolica ich dodatočne preplácala. Samotné zápisy jasne hovoria, že väzni boli „Zroskazu Sl. Stolicze dani gest do arestu mestečka Sto Mikulasse.“³⁰ Okrem toho je prax využívania mestských väzníc stolicou (v prípade nutnosti) doložená aj z iných regiónov.³¹

Jediným dôkazom o tom, že bol Jánošík väznený v kaštieli Vranovo, je tak len Chalupkova stručná zmienka, od pôvodnej udalosti vzdialená 155 (!) rokov. Pripomeňme si ju ešte raz: „*Jánošík čili Jánošíak, (lebo to je pravô jeho meno), pred odpravením sedel vo starom Malo-Paludzkom kaštieli, v tej vaeži, ktorá ku Sv. Mikulášu hlaedi. Tam ho navštívil môj prad'ed, toho času, vary, súdnik Německo-Lubčiansky.*“³² Informácia, ktorú nám tu Chalupka podal, je pravdepodobne založená na príbehu, ktorý si predávali vo svojej rodine. Sám autor si v nej nebol istý, za akým účelom by za Jánošíkom jeho predok mohol ísť. Predpokladal, že bol predstaviteľom Ľupčianskeho magistrátu, a teda ho navštívil za účelom nejakého vypočúvania. Toto sú však len úplné hypotézy, keďže o nich neexistuje žiadny písomný doklad. Literárny historik Rudo Brtáň k tejto informácii priložil v roku 1973 svoju vlastnú domnienku, že to bolo „*asi kvôli krádeži oviec*“.³³ Išlo by o jediné logické vysvetlenie, keďže návšteva obyčajného väzneného zbojníka obyvateľom zemepanského mestečka za iným účelom (navyše v sídle samotného podžupana) je asi nepravdepodobná. Avšak na tomto mieste je nutné pripomenúť, že vo výsluchových protokoloch a ani v zápisnici zo súdu s Jánošíkom sa žiadna krádež oviec (ani ničoho iného) v Nemeckej Ľupči nespomína.³⁴

Chalupkove označenie svojho predka ako „*prad'ed*“ musíme chápať ako označenie akéhokoľvek autorovho staršieho predka, keďže jeho Ľupčianski prastarí otcovia sa narodili v prvej štvrtine 18. storočia, a teda Jánošíka úradne

29 „*do kazne Meskeg dal wsadit, tehda tenže Paulus Fabini smel ricity Panu Richtarowi: Nemeli ste ho dati do ssarhowne...*“ A LM, f. MLM, Mestský protokol (1681 – 1699), fol. 197.

30 ŠABY, f. LŽ I., k. 498, Výdavky na väzňov – vyúčtovanie 1753-55, fol. 1, 9.

31 Napríklad počas rekonštrukcie stoličnej väznice Abovskej stolice v roku 1789 bolo so žiadosťou o premiestnenie stoličných väzňov do mestskej väznice oslovené mesto Košice.; PALENČAROVÁ, Radka. *Kriminalita žien v Abovskej stolici v 18. storočí (sociálna analýza)*. Dizertačná práca. Bratislava: Univerzita Komenského, 2021, s. 145.

32 CHALUPKA, S. *Spevy Sama Chalúpy*, s. 203.

33 BRTÁŇ, Rudo. Poznámky editora k *Spevom*. In: CHALUPKA, Samo. *Básnické dielo*. Bratislava: Tatran, 1973, s. 306.

34 HLAVIENKA, J. Jubilejný zborník, s. 49-86.

navštívit' nemohli. Je potrebné sa teda pozrieť na Chalupkov rodokmeň. Z Nemeckej Ľupče pochádzal básnikov otec Adam Chalupka, narodený v roku 1767. Jeho rodičmi boli Michal Chalupka (narodený v roku 1741) a Eva Kusá (narodená v roku 1743). Rodičmi Michala Chalupku boli Michal Chalupka (narodený v roku 1712) a Katarína Šprengerová (narodená pravdepodobne v roku 1716, pochádzala však z Vyšného Kubína). Eva Kusá bola dcérou Adama Kusého a Žofie Prepelicovej, o ktorých narodení sa mi nepodarilo nájsť bližšie údaje. V zápise o zosobášení z roku 1742 sú však uvedení ako „*Honestus Iuvenis*“ a „*honesta virgine*“, teda sa dá predpokladať ich mladý vek. Zároveň to dokazuje, že išlo o ich prvé manželstvo. Ich narodenie by sme teda mohli klásť do obdobia okolo roku 1720. Michal Chalupka bol synom Jána Chalupku (narodený pravdepodobne v roku 1689) a Doroty neznámeho priezviska. Otcom Žofie Prepelicovej bol Martin Prepelica (zomrel pred 25. novembrom 1742).³⁵

Toto sú najstarší známi priami predkovia Sama Chalupku. V jeho rodokmeni teda figurujú tri Ľupčianske priezviská: Chalupka, Kusý, Prepelica. Samozrejme, tento výpočet je nekompletný, limitovaný zachovanosťou archívneho materiálu. Avšak otcovia prastarých rodičov Sama Chalupku už žili v dobe odsúdenia Juraja Jánošíka, čiže teoreticky mohli byť predstaviteľmi Ľupčianskeho magistrátu. S menom Chalupka sa v tej dobe medzi mestskými funkcionármi nestretávame. Avšak v rokoch 1712 a 1713 (mestské voľby sa v tom období zvykli konať prevažne v januári, zriedkavo vo februári) bol členom širšej mestskej rady (mala 24 členov) Ján Kusý (*Joannes Kuszy*).³⁶ Ale spojiť ho s rodokmeňom Sama Chalupku sa mi nepodarilo.

Takže v prospech príbehu o Jánošíkovom väznení v kaštieli Vranovo v Palúdzke svedčí citovaná zmienka Sama Chalupku, ktorú môže podporovať prítomnosť Jána Kusého medzi členmi Ľupčianskej širšej mestskej rady v čase, keď súdili Jánošíka. Naopak, proti tomuto tvrdeniu je niekoľko faktov:

- Samotná Chalupkova zmienka je od pôvodnej udalosti vzdialená 155 rokov a sám autor si nebol istý niektorými jej podrobnosťami (napríklad účel návštevy).
- Zasadnutia trestnej sedrie Liptovskej stolice prebiehali aj v predchádzajúcich rokoch vo Svätom Mikuláši, teda tu stolica musela mať zabezpečené priestory na zadržiavanie súdených väzňov.

35 ĎURIŠKA, Zdenko. Genealógia rodu Chalupkovcov. In: *Biografické štúdie* 36. Martin: Slovenská národná knižnica, 2013, s. 14-40. ISBN 978-80-8149-017-0; ŠABY, f. Zbierka cirkevných matrik (ZCM), rímskokatolícka cirkev, farnosť Partizánska Ľupča, matrika zosobášených – II. zväzok, zápis z 25. novembra 1742, s. 258.

36 A LM, f. Magistrát mesta Nemecká (Partizánska) Ľupča (MNL), Mestský protokol 1411 – 1722, fol. 163-164.

- Preprava väzňov medzi Palúdzkou a Svätým Mikulášom by bola nepraktická a aj nebezpečná.
- Vo Svätom Mikuláši už v tom čase existovala aj mestská väznica. Doložená je minimálne od konca 17. storočia.
- Prax väznenia stoličných väzňov v mikulášskom mestskom väzení je doložená z neskoršieho obdobia.

Definitívnu odpoveď na otázku položenú v nadpise tohto textu je ťažké nájsť a možno sa nám to ani nikdy nepodarí. Archívne pramene dokumentujúce väznice v Liptovskej stolici na začiatku 18. storočia sú veľmi medzerovité, čo túto úlohu ešte viac komplikuje. Ani teraz úplne nevyklúčujem, že zbojník Juraj Jánošík mohol byť väznený v kaštieli Vranovo v Palúdzke. Avšak na základe predložených faktov sa domnievam, že je táto možnosť nepravdepodobná.

Mgr. Miroslav Nemeč, PhD.
Liptovské múzeum
Námestie Š. N. Hýroša 10, 034 50 Ružomberok
Slovenská republika
e-mail: nemmiro@gmail.com

Zoznam použitých prameňov a literatúry / List of references and literature

Primárne zdroje / Primary sources

Archívy a archívne pramene / Archives and Archives sources

Štátny archív v Žiline so sídlom v Bytči, fond Zbierka cirkevných matrik, rímskokatolícka cirkev, farnosť Partizánska Ľupča, matrika zosobašených – II. zväzok

Štátny archív v Žiline so sídlom v Bytči, fond Liptovská župa

Štátny archív v Žiline so sídlom v Bytči – pracovisko Archív Liptovský Mikuláš, fond Magistrát mesta Liptovský Mikuláš

Štátny archív v Žiline so sídlom v Bytči – pracovisko Archív Liptovský Mikuláš, fond Magistrát mesta Nemecká (Partizánska) Ľupča, Mestský protokol 1411 – 1722

Edície prameňov a publikované pramene / Source editions and Published editions

Slovenský biografický slovník, II. zväzok, E – J. Martin: Matica slovenská, 1987, s. 528.

Sekundárne zdroje / Secondary sources

Monografie a zborníky ako celok / Monographs

- ANTOLOVÁ, Ružena. *Jánošík – od skutočnosti k legende*. Liptovský Mikuláš: Múzeum Janka Kráľa, 2013, s. 47-52. ISBN 978-80-970184-9-8.
- HLAVIENKA, Ján a kol. *Jubilejný zborník Literárnohistorického múzea Janka Kráľa*. Liptovský Mikuláš: Literárnohistorické múzeum Janka Kráľa, 1986, s. 18.
- HOUDEK, Ivan. *Význanie zbojníka Jura Jánošíka*. Praha: Novina, 1937, s. 1.
- HYROŠ, Štefan Nikolaj. *Zámok Lykava a jeho páni, poľahom na državie, Lyptov a okolie*. Turč. Sv. Martin: Kníhtlač.-účastin. spolok, 1876, s. 403-406, 531-533.
- CHALUPKA, Samo. *Básnické dielo*. Bratislava: Tatran, 1973, 375 s.
- CHALUPKA, Samo. *Spevy Sama Chalúpkky*. Banská Bystrica: Eug. Krčméry, 1868, s. 203.
- JANURA, Tomáš. *Vidiecke sľachtické sídla v Liptovskej stolici*. Liptovský Mikuláš: Galéria Petra Michala Bohúňa, 2008, s. 86-88. ISBN 978-80-85706-45-1.
- Juraj Jánošík. Veľká kniha o zbojníckom kapitánovi*. Martin: Matica slovenská, 2014, s. 2437. ISBN 978-80-8128-105-1.
- KOČIŠ, Jozef. *Neznámy Jánošík*. Martin: Osveta, 1986, 144 s.
- MELICHERČÍK, Andrej. *Jánošíkovská tradícia na Slovensku*. Bratislava: Nakladateľstvo Slovenskej akadémie vied a umení, 1952, s. 55.
- MELICHERČÍK, Andrej. *Juraj Jánošík – hrdina protifeudálneho odboja slovenského ľudu*. Martin: Osveta, 1963, s. 81.
- POČTA, Jindro. *Juraj Jánošík. História skoro detektívna*. Liptovský Mikuláš: NORAMI s. r. o., 2013, 59 s.
- SOCHÁŇ, Pavel. *Zbojník Juro Jánošík*. Bratislava: Družstvo na vydávanie kníh a časopisov v Bratislave, 1924, 35 s.
- SROKA, Stanislaw Andrzej. *Jánošík – Pravdivá história karpatského zbojníka*. Bratislava: Goringa, 2009, s. 42-46. ISBN 978-80-970042-1-7.
- ULIČNÝ, Ferdinand, ed. *Liptovský Mikuláš*. Bratislava: CREDO, 2006, s. 52. ISBN 80-969503-8-X.
- VÍTEK, Peter. *Historická prechádzka po Liptovskom Mikuláši*. Liptovský Mikuláš: Mesto Liptovský Mikuláš, 2018, s. 81-82. ISBN 978-80-570-0247-5.

Štúdie a články v časopisoch a zborníkoch, kapitoly v kolektívnych monografiách / Articles in Journals, Chapters in Monographs

- BRTÁŇ, Rudo. *Návrat do minulosti*. In: *Nový Liptov*, 1963, roč. 5, č. 10, s. 3.
- BRTÁŇ, Rudo. *Poznámky editora k Spevom*. In: CHALUPKA, Samo. *Básnické dielo*. Bratislava: Tatran, 1973, s. 306.
- ĎURIŠKA, Zdenko. *Genealógia rodu Chalupkvcov*. In: *Biografické štúdie 36*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2013, s. 14-40. ISBN 978-80-8149-017-0
- FEJÉRPATAKY-BELOPOTOCKÝ, Gašpar. *O zbojstvi Jura Jánošíka, jinače Jánošiaka, rodilého z Terchovej, zbojníku a laupežníku hlavníka (hadnada)*. In: *Nowý y Starý Wlastenský Kalendář*, 1831 – 1833, roč. 2 – 4.
- JANURA, Tomáš. *Nepotizmus v správe Liptovskej stolice v 18. storočí*. In: *Historický časopis*, 2011, roč. 59, č. 3, s. 406-409. ISSN 0018-2575.
- Jánossik Liptovský Laupežník. In: TABLIC, Bohuslav. *Slowenssti Werssowcy. Collecta revirescunt. Swazek druhý*. We Wacowě: u Antonina Gotliba prywil. kněhtlačítele, 1809, s. 120-137.
- PAŠKA, Ladislav. *Kde väznili a súdili Jánošíka*. In: *Liptov*, 1991, roč. 42, č. 48, s. 8.

PODHOLSKÝ, Jozef. Juro Jánošík. + 1713. Marca 16. In: *Slovenské ľudové noviny*, 1913, roč. 4, č. 10, s. 3.

SIDORENKO, Juraj a Anton KORMAN. Po stopách Juraja Jánošíka. In: *Práca*, 17. marec 1963, s. 4.

SOCHÁŇ, Pavel. Kde bol Jánošík popravený?. In: *Slovenská politika*, 10. január 1936, s. 2.

Dizertácie / Thesis

PALEŇČÁROVÁ, Radka. *Kriminalita žien v Abovskej stolici v 18. storočí (sociálna analýza)*. Dizertačná práca. Bratislava: Univerzita Komenského, 2021, s. 145.

Internetové zdroje / Online sources

<<https://myliptov.sme.sk/c/5373039/nikto-nevie-kde-janosika-sudili-ani-kde-ho-obesili>.html>

[cit. 2021-04-09].